

Maarit Leskelä-Kärki

Mihin menneitä elämiä käytämme?

Historiallisen Aikakauskirjan edellisessä numerossa (1/2022) tutkijatohtori Rose-Marie Peake ja väitöskirjatutkija Saara Hilpinen jatkoivat dosentti Tuula Juvosen viime vuonna aloittamaa keskustelua kotimaisen historian tutkimuksen suhteesta niin sanottuun sateenkaarihistoriaan. Peake ja Hilpinen näyttävät olevan suhteellisen samaa mieltä Juvosen kanssa siitä, että historian tutkijat ovat olleet sokeita queer-historiallisille lähestymistavoille ja pohtivat syitä tilanteeseen.

Sateenkaarihistorian termiä he eivät sinänsä avaa, vaan käyttävät sitä Juvosen tapaan sateenvarjokäsitteenä homoseksuaalien, lesbojen, biseksuaalien tai trans-identiteetin omaavien ihmisten näkymiselle historiankirjoituksessa. Tarkempaa erittelyä tai pohdintaa siitä, miten tätä tehdään ja millaisia (eettisiä) ehtoja ja mahdollisuuksia menneisyyden lähteet meille asettavat, he eivät niinkään tuo esiin.

Puheenvuoro suuntaa moniaalle, mutta yhdeksi kiintopisteekseen se ottaa elämäkertakirjoittamisen historian tutkimuksen kentällä, koska siinä sivutaan ”läheisimmin yksityiselämää” sekä omaelämäkerrallisia lähdeaineistoja. Kirjoittajat penäävät rohkeutta historioitsijoilta ja tuovat eri sanankänteissään esiin, miten heidän mielestään aihepiiri on historioitsijoista tuntunut ”hankalalta”. Aiempaa historian tutkimusta on heidän mukaansa leimannut pelko, arkuus, liiallinen soveliaisuuden vaade tai häpeä, jotka ovat tuottaneet heteronormatiivista historiankirjoitusta.

Dialogia menneiden elämien kanssa

Tekstissään Peake ja Hilpinen käyttävät elämäkertatutkimuksellista ”tuotantoani” eli yhtä

yleistajuisesti tietokirjaksi suunnattua teostani *Toisten elämät: Kirjoituksia elämäkerroista* (2017) esimerkkiaineistona osoittaakseen, että suomalaisen elämäkertatutkimuksen laji on sokeaa ”sateenkaarihistorian” näkökulmille. He katsovat, että ”typistän” kirjassani esiintyvät monenlaiset ja monia sukupuoli-identiteettejä omanneet naiset heteroseksuaaleiksi ja piilotan näin monimuotoisia seksuaalisuuksia, koska en nimeä tai luokittele käsittelemiäni naistoimijoita tai käsittele heidän seksuaalista suuntautumistaan.

Tavoitteenani oli kyseisessä teoksessa tuoda esiin sellaista menneisyyden ihmisestä kirjoittamisen ja kertomisen tapaa, joka välttää yksioikoisten totuuksien kirjaamista sekä sallii epävarmuuden ja tulkintojen moninaisuuden. Teokseni viimeisessä luvussa ”Dialogia toisen kanssa” viitataan kahden elämäkerrontatutkijakollegan näkemykseen siitä, miten toisen elämästä kirjoittamisen pitäisi tavoitella ”hauraampaa, alttiimpaa, vähemmän väittävää ja totuuksia haavevaa kirjoittamisen tapaa”.

Tärkeä juonne kirjassani on myös sen pohtiminen, mihin me käytämme menneitä elämiä. Toisen elämästä kirjoittaminen on aina eettisesti ongelmallista, ja siksi meidän tulisi pohtia oman aikamme arvoja ja asenteita sekä puntaroida suhdettamme tutkimuskohteeseen. Menneisyys ei voi olla nykyisyyden poliittisten tavoitteiden väline, vaan meidän on oltava avoimia menneisyyden monimuotoisuudelle ja ristiriitaisuudelle, mikä ei välttämättä aina istu omiin ihanteisiimme ja arvoihimme.

Kirjan yhtenä tavoitteena oli tuolloin kaksikymmenvuotisen tutkijantaipaleeni keskeisten näkemysten ja erilaisten elämäkerrallisten

aineistojen saattaminen yhteen ja sen pohtiminen, miten ja miksi kerromme toisten elämistä. Tärkeänä lähtökohtana oli menneisyyden naisten kirjallisen toimijuuden ja elämäkertakirjallisen pioneeriuden esiinnostaminen.

Osoittautui, että monet kirjoittavat naiset olivat osallistuneet merkittävien tavoin suomalaisen elämäkertakirjallisuuden muotoutumiseen. Kirjassani seikkailee monenlaisia, eri elämäntilanteissa ja yhteiskunnallis-kulttuurisissa konteksteissa toimineita naisia, joiden seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin pohdinta ei kuitenkaan ollut tämän kirjan kohteena. Tarkastelen myös kaunokirjallisuutta, elokuvaa, teatteria ja musiikkia elämäntarinoiden rakentamisen paikkoina. Esimerkiksi brittiläisen artistin Goldfrappin levyä *Tales of Us* tulkitseen seksuaalisen monimuotoisuuden näkökulmasta – pohdin, miten näissä lauluissa yksilön identiteetti on muuntuva. Goldfrappin laulutekstit ja niihin tehdyt videot avaavat queer-katseen toisen elämään.¹

Toisten elämät -teoksen lisäksi olen tutkimuksessani tarkastellut esimerkiksi naisten seksuaalisuuden ilmenemistä omaelämäkerrallisissa lähteissä ja kaunokirjallisuudessa, naisten välisten suhteiden historian monitulkintaisuutta sekä erilaisia miesten ja naisten välisten suhteiden verkostoja.² Väitöskirjassani *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä* (2006) pohdin paitsi kahden naisen, Aune Krohnin ja Liisa Tarvon, elämänkumppanuuden ja heidän rakentamansa yhteistalouden tulkinnallisia kehyksiä myös seksuaalisen identiteetin määrittämistä Jalmari Finnen ja Erkki Melartinin kohdalla.³ Sukupuolen ja seksuaalisuuden tema-

tiikka on siten ollut tutkijantyössäni monin tavoin esillä.

Naishistorian aiemmat sukupolvet

Historiantutkimuksessa on paljon katvealueita ja erilaisia marginaaleja, ja on tärkeää, että näitä nostetaan esiin. Yhtä lailla on selvää, että nykyaika nostaa menneisyydestä tarkasteluun uusia, tärkeitä tutkimisen alueita. Historiallisesti on myös ollut aikoja, jolloin esimerkiksi homoudesta on ollut mahdotonta puhua elämäkertatutkimuksessa sen rikosoikeudellisen luonteen tähden. Ylivarovaisuuttakin on varmasti ollut, joskin feministisen historian tutkimuksen sisällä esimerkiksi debatti naisten välisten läheisten ystävyysuhteiden ja elämänkumppanuuksien tulkinnoista on ollut kiihkeän pohdinnan kohteena vähintäänkin 1980-luvun alun Lillian Fadermanin klassikkotutkimuksesta lähtien.⁴

Kun puhumme ”sateenkaarihistoriasta” tai queer-luennasta onkin tärkeää tunnistaa, millaisia keskusteluja on käyty aiemmin ja mille pohjalle nykyinen sukupuolihistoria rakentuu. Aiemmalle tutkimukselle on tärkeää antaa tunnustus perehtymällä siihen, koska ilman menneisyyttä meillä ei voi olla nykyisyyttä. Koko historian tutkijan koulutus perustuu siihen eettiseen tavoitteeseen, että meidän on tarkistettava, mitä aiemmin on tutkimuskentällä tehty ja millä tavoin haluamme omalla tutkimuksellamme osallistua jo käytyyn tutkimuskeskusteluun. 1800-luvun loppupuolen naisaktivistit tunnistivat esikuvien ja traditioiden tärkeyden,⁵ ja tämä on jatkunut feministisen tutkimuksen perinteissä.

Nais- ja sukupuolihistorioitsijat ovat usein olleet marginaalissa tiedeyhteisöissä ja yhä

1. Maarit Leskelä-Kärki, *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain 2017, 200–212.

2. Ks. esim. Maarit Leskelä-Kärki, Eletyn ja fiktiivisen rajamailla. Eeva Kilven Naisen päiväkirja kirjailijan tunnustuksena. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu (toim.) *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino 2020; Maarit Leskelä-Kärki, Kirjeet ja kerrotuksi tuleminen kaipuu. Kirjailija Helmi Krohnin ja säveltäjä Erkki Melartinin kirjeystävyyden, 1906–1936. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Kirjeet ja historiantutkimus*. SKS 2011; Maarit Leskelä-Kärki, Sivistyneistönaisen kuuma veri. Teoksessa Kukku Melkas et al. (toim.) *Läpikulkuihmissä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. SKS 2009; Maarit Leskelä-Kärki, Narrating life-stories in-between the fictional and the autobiographical. *Qualitative Research* 8 (2008), 325–332; Maarit Leskelä, Kaipaa, haluava, seksuaalinen nainen Aino Kallaksen päiväkirjoissa. Teoksessa Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Modernin luno ja pelko. 1800- ja 1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. SKS 2000, 211–244.

3. Ks. Leskelä-Kärki 2006, 519–530, 546–554.

4. Lillian Faderman, *Surpassing the love of men. Romantic friendship and love between women from Renaissance to present*. The Women's press 1985. Ks. tuoreesta naisten välistä ystävyttä koskevasta tutkimuksesta Suomessa: Miira Vuoksenranta, Ystävyys kuin virvatuli. Löystyvät ystävyden siteet entisten Tammisaaren seminaarilaisten kirjeissä 1870-luvulla. *Ennen ja Nyt* 21:1 (2021), DOI: <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.97574>.

5. Ks. tästä esim. Leskelä-Kärki 2017, 32–58.

edelleen sukupuolen merkitykseen pureutuvaa tutkimusotetta voi joutua perustelemaan yllättävissäkin tilanteissa. Samaan aikaan sukupuolentutkimuksesta on noussut dynaaminen tutkimusala ja esimerkiksi feministisen pedagogiikan kehitys on ollut Suomessakin merkittävää. Yhdessä oppimiseen, valtarakenteiden kritiikkiin sekä turvalliseen ja solidaariseen ympäristöön pohjaava feministinen tutkimus on ollut itsellenikin tärkeä kenttä jo 1990-luvun opinnoistani lähtien. Juuri kulttuurihistorian oppiaine osoittautui jo tuolloin avaraksi ja sallivaksi tutkimusympäristöksi tällaisten tutkimusteemojen suhteen, sillä sen alueella pyrittiin katsomaan itsestäänselvyyksien taakse ja murtamaan totutut hierarkiat siitä, keiden historia on merkittävää.⁶

Tätä näkyväksi tekemistä on tehty pitkään nais- ja sukupuolihistorian alalla. Kymmenen vuotta sitten kirjoitimme väitöskirjantekijöitä ohjaavassa, edelleen toimivassa ”Sukupuoli, kirjoittaminen ja tekstuaalisuus” -tutkimusryhmässämme sekä historian oppiaineiden sukupuolihistoriantutkijoiden kanssa *Naistutkimus*-lehteen aihepiiristä puheenvuoron.⁷ Oli selvää, että 1980–1990-luvun varhaisista naistutkimuksen ajoista alat olivat eriytyneet ja erkaantuneet – osin johtuen 1990-luvun alun debateista, joita naishistorioitsijoiden parissa käytiin. Esimerkiksi Irma Sulkunen katsoi tuolloin, että historioitsijan lähestymistavalle vahva sitoutuminen feministisiin teorioihin olisi ongelmallista, koska ne helposti johtavat epähistoriallisiin, anakronistisiin, yleistäviin näkemyksiin.⁸

Naisista ja sukupuolesta tutkimusta tehneet ovatkin monesti harjoittaneet kaksoisstrategiaa ja suhde teoreettisempaan sukupuolentutkimukseen on vaihdellut yksittäisistä tutkijoista riippuen. Tekstissämme puhuimme historiallisesti sensitiivisen sukupuolentutkimuksen puolesta, ja katsoimme, että avoin, nykyisyyden tavoitteista irtautuminen tarjoaisi avaramman näkö-

alan menneeseen. Mennyttä ei voi nähdä vain jonain, joka vääjäämättömästi tuottaa nykyisyyden ja tulevaisuuden. Elizabeth Grosziin viitaten puhuimme menneisyydestä virtuaalisuutena, joka on olemassa nykyisyyden rinnalla.⁹

Tulevaisuutta kohti

Naistutkimus-lehden tekstissämme toivoimme runsasta sukupuolentutkimuksellisesti virittyntä historian tutkimusta, ja sellaista on viimeisen kymmenen vuoden aikana syntynytkin. Toivoimme tulevaisuutta, jossa löytyy lisää yhteyksiä sukupuolentutkimuksen ja historian tutkimuksen välille.

Feministisen teorianmuodostuksen ja pedagogisten perinteiden mukaisesti pohdimme jo tuolloin sukupuolta pohtivissa tutkimusryhmässämme ja yhteisissä tapaamisissa solidaarisuuden ajatusta. Nais- ja sukupuolihistorian traditio ei ole järin pitkä ja yhä uudelleen esimerkiksi mediajulkisuudessa hämmästellään historian unohtuneita naisia – näin ollen on hyvinkin kannatettavaa, että monenlainen sukupuolihistoria elää ja kukoistaa keskuudessamme ja saa osakseen arvostusta ja huolellista luentaa.

Yhtälailla on tärkeää, että sukupuolta ja sen merkityksiä sekä sukupuolten välisiä suhteita tulkitaan entistä herkemällä, sensitiivisemmällä luennalla. Se ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että käytämme menneisyyden ihmisiä nykypäivän politiikan välineinä, vaan historioitsijoina pyrkimyksemme on tehdä ymmärrettäväksi nykykyljälle menneisyyden vierautta, outoutta – sellaistaikin, mikä ei välttämättä asetu kategorioihimme.

Kulttuurihistorian ja elämänkerronnan dosentti

Maarit Leskelä-Kärki työskentelee kulttuurihistorian professorina (ma.) Turun yliopistossa.

Sähköposti: maales@utu.fi

6. Ks. esim. Kari Immonen, *Historian läsnäolo*. Turun yliopisto 1996.

7. Ilana Aalto, Marjo Kaartinen, Annikka Konola, Anu Lahtinen, Maarit Leskelä-Kärki & Kirsi Tuohela, Ajatuksia historiasta sukupuolentutkimuksen kentällä. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 1 (2011). Ks. myös <https://agricolaverkko.fi/keskustelu/viewtopic.php?t=3545> (8.5.2022).

8. Ks. esim. Irma Sulkunen, *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää 1991.

9. Aalto et al. 2011, 47.